

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Михайленко Любові Федорівни

про дисертацію **Суднікова Євгена Олександровича** на тему «*Формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю*», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 – «Освіта/Педагогіка» за спеціальністю 011 – «Освітні, педагогічні науки»

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок із галузевими науковими програмами. Актуальність дисертаційного дослідження, зумовлена сучасними трансформаційними процесами в системі освіти України та об'єктивними викликами воєнного часу. В умовах повномасштабної агресії РФ проти України посилюється суспільний запит на підготовку молоді, здатної ефективно функціонувати в інформаційному просторі, застосовувати цифрові технології, критично опрацьовувати інформацію та забезпечувати безпечну комунікацію. Актуальність дослідження посилюється стратегічними завданнями держави щодо розвитку систем військової освіти й воєнної науки, модернізації підготовки особового складу сил оборони з урахуванням стандартів НАТО та досвіду бойових дій, а також технічного оновлення й оснащення сектору безпеки сучасними високотехнологічними засобами, що потребує належного рівня сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх військових фахівців.

Тема дисертаційного дослідження Суднікова Євгена Олександровича безпосередньо корелює зі стратегічними пріоритетами державної освітньої політики, визначеними у Стратегічному плані діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року, зокрема щодо цифрової трансформації освіти, розвитку людського капіталу, інтеграції освіти й науки, модернізації змісту освіти відповідно до потреб безпекового сектору. У документі наголошується на необхідності формування в здобувачів освіти навичок критичного мислення, цифрової грамотності, здатності працювати з інформацією, здатністю розв'язувати проблеми, що повністю узгоджується з предметом дисертаційного дослідження.

Наукове дослідження Євгена Олександровича відповідає завданням реформи «Нова українська школа», у межах якої інформаційно-комунікаційна компетентність визначена однією з ключових. Також його проблематика відповідає концепції розбудови сучасної профільної середньої освіти та положенням Державного стандарту профільної середньої освіти.

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Національного університету оборони України (протокол № 1 від 30 січня 2023 року) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології при Національній академії педагогічних наук України (протокол № 1 від 14 березня 2023 року).

Таким чином, тема дисертаційної роботи Є.О. Суднікова є своєчасною, соціально зумовленою та стратегічно важливою, а її проблематика безпосередньо пов'язана з реалізацією державних стратегічних документів у сфері освіти і науки та з нормативно-правовими актами у сфері оборони,

зокрема наказу Міністерства оборони України «Про затвердження Стандарту спеціалізованої освіти військового профілю», Указу Президента України «Про Стратегію воєнної безпеки України».

Ступінь обґрунтованості і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі є достатнім. Дослідження здійснювалося упродовж 2023–2025 років і реалізовувалося в межах трьох етапів науково-педагогічного пошуку. На кожному етапі розв'язувалися специфічні завдання, що забезпечили системність та логічну послідовність наукової роботи: на аналітико-констатувальному етапі (2023 р.) здійснювався аналіз і систематизація наукових джерел, визначалися параметри дослідження (об'єкт, предмет, мета) та обґрунтовувалися критерії і показники діагностики рівня інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів; на дослідно-експериментальному етапі (2024 р.) розроблялася структурно-функціональна модель та авторська методика, а також проводилася апробація цієї методики через формувальний педагогічний експеримент; на узагальнювальному етапі (2025 р.) відбувалася інтерпретація та статистичне обґрунтування результатів, розроблялися методичні рекомендації для закладів спеціалізованої військової освіти та формулювалися підсумкові висновки.

Достовірність висновків підтверджується результатами педагогічного експерименту, у якому взяли участь 444 ліцеїсти 10-х класів. Для перевірки ефективності авторської методики використано методи математичної статистики, зокрема t-критерій Стьюдента.

Робота ґрунтується на ґрунтовному аналізі 293 джерел, із яких 94 — праці іноземних авторів, що дозволило автору врахувати міжнародний досвід (країн НАТО) та адаптувати його до українських реалій.

Достовірність рекомендацій підкріплена актами впровадження результатів дослідження у навчальний процес п'яти провідних військових ліцеїв України та наукову діяльність Національного університету оборони України.

Стиль і мова дисертації. Текст дисертації викладено грамотно, з дотриманням норм сучасної української наукової мови. Стиль роботи витриманий в академічній манері, виклад матеріалу є послідовним, логічним.

Наукова новизна дисертаційної роботи. Дисертантом отримано низку наукових результатів, серед яких варто відмітити як найбільш важливі такі:

з'ясовано та обґрунтовано критерії (ціннісно-мотиваційний, інтелектуальний, інформаційно-технологічний, поведінково-діяльнісний, суб'єктний) й *схарактеризовано* показники формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів; за кожним критерієм *з'ясовано* рівні (низький, середній, достатній, високий) сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю;

розроблено та експериментально апробовано авторську методику формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю, яка ґрунтується на впровадженні спеціалізованого інтегрованого курсу «Інформаційно-комунікаційні технології у навчальній діяльності ліцеїстів». Методика передбачає системне використання кейс-технологій та хмарних сервісів у межах дистанційного навчання для моделювання ситуацій майбутньої службової

діяльності, що дозволяє ліцеїстам не лише оволодіти технічними навичками, а й навчитися приймати обґрунтовані рішення в цифровому середовищі з урахуванням етичних, правових та безпекових стандартів військової сфери.

Практичне значення одержаних результатів полягає у *розробці і апробації*:

авторського спеціалізованого інтегрованого курсу «Інформаційно-комунікаційні технології у навчанні ліцеїстів» (24 години, 12 занять);

системи тестів, анкет та праксеологічних завдань (Додаток Б), які дозволяють викладачам оцінювати рівень сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів за п'ятьма критеріями.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій здобувача в опублікованих працях.

Результати досліджень Є.О. Суднікова доповідались і знайшли схвалення на численних наукових конференціях міжнародного і всеукраїнського рівнів, семінарах і форумах. Основні результати дослідження опубліковані у 15 наукових працях, із них: 5 – у фахових виданнях України, 10 тез у збірниках матеріалів наукових конференцій різних рівнів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (293 найменувань, із них 84 – закордонних), 8 додатків на 54 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 284 сторінки, основний текст – 179 сторінок. Робота проілюстрована 29 таблицями, 15 рисунками та 2 формулами.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Дисертація належним чином структурована. У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу, методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення дослідження; наведено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У *першому розділі* дисертації «Формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю як педагогічна проблема» описано теоретичні та практичні аспекти вітчизняного та зарубіжного досвіду формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю. Автор виокремлює та деталізує п'ять структурних компонентів інформаційно-комунікаційної компетентності: ціннісно-мотиваційний (ставлення та інтереси); інтелектуальний (система знань); інформаційно-технологічний (здатність використовувати інструменти); поведінково-діяльнісний (практичні вміння та співпраця); суб'єктний (активність та самооцінювання). У цьому розділі описано результати констатувального етапу експерименту за участю 444 ліцеїстів із трьох закладів.

Другий розділ дисертації Є. О. Суднікова — «Педагогічне моделювання формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю» — присвячений розробленню теоретичного та методичного забезпечення процесу підготовки ліцеїстів. У розділі здійснено методологічне обґрунтування наукових підходів, покладених в основу дослідження (системного, інформаційного,

компетентнісного, контекстного та суб'єктного); представлено структурно-функціональну модель і авторську методику формування інформаційно-комунікаційної компетентності; визначено критерії (ціннісно-мотиваційний, інтелектуальний, інформаційно-технологічний, поведінково-діяльнісний, суб'єктний), відповідні показники та рівні її сформованості (низький, задовільний, достатній, високий). Авторська методика передбачає поетапну реалізацію процесу навчання (ціннісно-мотиваційний, формувальний, завершальний етапи) та ґрунтується на впровадженні інтегрованого курсу «ІКТ у навчальній діяльності ліцеїстів». Пріоритетними визначено кейс-технології, проєктні методи та використання інструментів штучного інтелекту.

Третій розділ дисертації — «Організація та статистичне обґрунтування результатів експериментального дослідження щодо формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю» — присвячено опису логіки, перебігу та результатів педагогічного експерименту. У розділі розкрито методику експериментального дослідження, визначено етапи його проведення, охарактеризовано вибірку та інструментарій діагностики рівнів сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів. Подано статистичний аналіз результатів формувального експерименту та їх інтерпретацію з використанням методів математичної статистики, що дало змогу підтвердити ефективність запропонованої авторської методики. Окрему увагу приділено розробленню методичних рекомендацій щодо формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів із використанням освітньо-інформаційного середовища.

У цілому дослідно-експериментальна перевірка ефективності запропонованої авторської методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю була здійснена коректно, при цьому забезпечено одержання вірогідних результатів.

Загальні висновки дисертації структуровані, відповідають завданням дослідження, відображають основні здобутки дисертанта і свідчать про досягнення мети дослідження і виконання поставлених завдань.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи зміст дисертації Суднікова Євгена Олександровича вважаємо за необхідне висловити певні зауваження та звернути увагу на низку дискусійних положень, які потребують уточнення або можуть бути предметом наукової дискусії.

1) У другому розділі дисертації у окремих фрагментах (підрозділ 2.2) порушена логіка викладу матеріалу, бажано було б ретельно попрацювати над науковим стилем. Зокрема, сформульовані педагогічні умови описані як розгорнуті сценарії реалізації, а не як нормативно визначені вимоги. Доцільно подати їх у структурованій формі; визначити, які умови є необхідними, які — достатніми; обґрунтувати повноту переліку.

2) Підрозділ 3.3 «Методичні рекомендації щодо формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю з використанням

освітньо-інформаційного середовища» є структурно неоднорідним. Він фактично містить три різних за природою елементи: огляд літератури про освітньо-інформаційне середовище (який методологічно належить до першого розділу), методичні рекомендації та повторний скорочений їх перелік наприкінці. Два переліки рекомендацій не збігаються між собою ні за кількістю, ні за змістом, і не пояснено, як вони співвідносяться. Підсилення аналітичного складника цього матеріалу, на наш погляд, позитивно вплинуло б на зміст дослідження.

3) Попри спрямованість дослідження на заклади спеціалізованої освіти військового профілю, зміст інтелектуального та інформаційно-технологічного компонентів ІКК здебільшого представлений загальними цифровими навичками (MS Word, Excel, PowerPoint тощо). Конкретизація змісту інформаційно-комунікаційної компетентності з урахуванням специфічних цифрових інструментів військової сфери (ГІС-системи, захищені протоколи зв'язку, спеціалізоване програмне забезпечення), посилила б професійну спрямованість моделі.

4) У запропонованій Євгеном Олександровичем моделі формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю є низка дискусійних положень:

- компоненти структури ІКК ліцеїстів визначені такі ж як критерії. Вважаємо, що критерій має бути операційним засобом оцінювання, а не перейменованим компонентом явища;
- у запропонованій моделі поняття «суб'єктний» використовується у трьох у різних функціональних ролях: як методологічний підхід, як компонент ІКК та як критерій діагностування. Таке потрійне вживання одного терміну без розмежування його функцій у кожному контексті створює логічну невизначеність і потребує теоретичного обґрунтування правомірності такого концептуального поєднання;
- попри декларування системного підходу, у моделі відсутні чітко окреслені зворотні зв'язки між діагностичним, цільовим та змістово-методичним блоками. Це ускладнює розуміння механізму корекції освітнього процесу. Доцільно доповнити модель елементами оперативного моніторингу та регуляції.
- категорія «освітні втрати та розриви» у цільовому блоці моделі потребує функціонального обґрунтування. Незрозуміло, як «втрати» виступають умовою формування компетентності, а не перешкодою для неї. Ця категорія випадає з позитивного контексту решти детермінант цільового блоку.

5) Дискусійною видається авторська назва етапів формування ІКК ліцеїстів: «ціннісно-мотиваційний», «формувальний», «завершальний». Вони побудовані на різних класифікаційних підставах (характер діяльності, процесуальна функція, часовий аспект). Рекомендується уніфікувати підхід до їх найменування.

6) Методичні рекомендації не мають чітко визначеного адресата і не враховують специфіку воєнного часу. Жодна з п'яти рекомендацій не вказує,

кому вона адресована — педагогу, адміністратору, розробнику курсу чи органу управління освітою. Крім того, методика суттєво орієнтована на LMS-платформи та стабільний інтернет, тоді як умови воєнного стану (перебої з електропостачанням, нестабільне з'єднання) вимагають окремого опрацювання механізмів забезпечення безперервності навчання в офлайн-режимі.

7) Автор визнає можливість пасивності окремих учасників та складність добору релевантних військових кейсів. Рекомендується конкретизувати способи мінімізації цих ризиків (розподіл ролей, алгоритм фасилітації, критерії добору кейсів).

8) Навчальна програма інтегрованого курсу у дисертації подана фрагментарно. Зміст і структура курсу як основного практичного результату дослідження представлені недостатньо для його самостійного відтворення іншими педагогами. Програма не проходила зовнішньої експертної оцінки, що знижує валідність практичного результату.

9) Виявлено пряму суперечність між таблицями 3.7 і 3.8 щодо суб'єктного критерію. У таблиці 3.7 КГ має вищий кінцевий коефіцієнт сформованості ($0,687 > 0,641$) і вищий приріст ($0,138 > 0,104$) порівняно з ЕГ. Однак у таблиці 3.8 середнє значення ЕГ (7,72) суттєво перевищує КГ (6,77). Ці результати стосуються одного масиву даних, проте демонструють взаємно суперечливі тенденції.

10) Підписи рисунків 3.1, 3.2 не відповідають змісту діаграм. Підписи містять формулювання «до та після формувального етапу», однак фактично на діаграмах зображено лише порівняння ЕГ і КГ в одному часовому зрізі — без жодного показника «до». Крім того, сума значень на рисунку 3.2 ($33+51+80+57=221$) не збігається із заявленою вибіркою $n=222$.

11) У тексті наявні термінологічно некоректні словосполучення: «проблема ІКК ліцеїстів» (проблемою є формування ІКК, а не сама компетентність), «інтерактивна методика» (методика не може бути інтерактивною — інтерактивними є методи), «метод навчальних занять» (заняття є формою, а не методом). Їх уточнення підвищать термінологічну точність тексту.

У цілому дисертаційна робота читається легко, вирізняється акуратним авторським оформленням і продуманим компонуванням тексту. Разом з тим, у деяких місцях спостерігаються окремі порушення пунктуаційних, синтаксичних і орфографічних норм.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота Є.О. Суднікова є завершеним самостійним науковим дослідженням, яке за своїм змістом, рівнем новизни, теоретичним та практичним значенням одержаних результатів відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертація за своїм змістом відповідає вимогам абзацу 3 пункту 2 та пункту 6 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» затвердженому Постановою Кабінету міністрів України від 12 січня 2022 року №44 (редакція

від 08.05.2024), а за порядком оформлення – Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (редакція від 12.07.2019) «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а її автор – Судніков Євген Олександрович – заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 01 – «Освіта/Педагогіка» за спеціальністю 011 – «Освітні, педагогічні науки».

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри алгебри і
методики навчання математики
Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

Любов МІХАЙЛЕНКО

Зразок підпису	
Засвідчую	
Начальник відділу кадрів	
" 05 " 03 2024	

